

PIVELE DE PE VALEA COMĂNELOR — ȚARA OLTULUI

CONSTANTIN CATRINA, PETRE DAN IDU și AL. BUȘILĂ

Instalațiile tehnice țărănești utilizate la prelucrarea diferitelor produse — cereale, textile, ceramică, lemn — constituie în general un domeniu deosebit de interesant și valoros al etnografiei și în special, un mijloc de cunoaștere a unui popor, a vestigiilor civilizației sale.

Explorarea acestui domeniu în țara noastră, a avut și are un caracter insular¹. Fără îndoială, acest sistem de cercetare și valorificare a instalațiilor țărănești corespunde pe de o parte diversității și complexității acestora, iar pe de alta răspîndirii lor. Ariei vaste din trecut i se opune lăuntric un fenomen de dispariție rapidă, în condițiile concurenței neechivoce cu industria modernă, ceea ce i-a determinat caracterul restrîns de azi.

Vechimea instalațiilor țărănești, sistemele și tehnicile de construcție, varietatea și numărul mare al tipurilor funcționale, ca rezultat al surselor de energie pe care le utilizează, justifică din plin importanța cercetării acestui domeniu al culturii populare. Aria de răspîndire a acestor instalații cuprinzînd mari regiuni naturale ale spațiului Euro-Asiatic — Scandinavia, Europa Centrală, Zona Carpato-Balcanică, Caucazul, Asia Centrală etc.² sau se localizează în zona mai restrînsă.

Cea mai mare parte din instalațiile țărănești, au folosit ca sursă de energie forța motrică a apei. Meșterii populari, prin diferite soluții tehnice — simple dar ingenioase — au făcut ca întreaga instalație să fie acționată de roata orizontală sau verticală, care rămîne astfel pînă la sfîrșitul sec. al XIX-lea, „motorul“ cel mai răspîndit.

Deși pe cale de dispariție, numărul instalațiilor din România acționat de forța motrică a apei se cifra în 1957 la 5.518 exemplare (4.479 mori de cereale, 30 mori de ulei, 446 pive și viltori, 424 gatere și 115 alte instalații)³.

În cadrul industriilor țărănești, un loc important ocupă **industria casnică textilă** și legat de aceasta **piuăritul**, una dintre cele mai vechi în-

deletniciri meșteșugărești ale omului, a cărei pondere a fost precumpănitore până către sfârșitul sec. al XIX-lea.

Practicat în cadrul economiei naturale, ca un accesoriu al ocupațiilor de bază — agricultura și creșterea vitelor — condiționat de creșterea unui mare număr de oi, acest meșteșug este atestat în Transilvania, încă din sec. al XII-lea⁴. Fără îndoială, vechimea lui, coboară însă mult mai adânc în istorie. Să ne gândim numai la faptul că în sec. al XI-lea morile de apă erau cunoscute în mai toate țările Europei, iar în Munții Apuseni, roata hidraulică era folosită încă de pe vremea romanilor⁵.

Denumirea dată acestor instalații de pive (din lat. *pilla*) sau șteze, poate fi întâlnită în toate zonele etnografice ce aparțin spațiului geto-dacic, ceea ce ne dovedește încă o dată, apariția lor timpurie⁶. Unii cercetători atribuie acestui meșteșug chiar o vechime dacică⁷.

Îmbinarea ocupațiilor de bază cu meșteșugurile țărănești, adică cu prelucrarea materiei prime pentru consumul propriu, a constituit trăsătura esențială a economiei medievale⁸. Industria casnică textilă apare ca o completare a ocupațiilor de bază, legat de nevoia permanentă de îmbrăcăminte a omului. Țesăturile obținute din fibre vegetale sau animale, înainte de întrebuințare erau finisate. Astfel, pînzeturile din cînepă sau în se înălbeau, iar pănurile, zeichile, țolurile de lînă se prelucrau cu ajutorul unor instalații speciale, evolute din vechi unelte casnice. Instalațiile erau confecționate în întregime din lemn de către anumiți meșteri, puțini la număr, ce au deprins și transmis acest meșteșug din generație în generație.

Piuăritul ca meșteșug de finisare al produselor de lînă era o ocupație sezonieră, ce se practica în anumite perioade ale anului, cînd muncile agricole permiteau aceasta.

Și în domeniul arhitecturii populare cu caracter individual, instalațiile create de meșterii populari, au fost cele dintii care s-au separat de locuință⁹.

Vorbînd despre Țara Oltului în sensul cel mai cuprinzător, aceasta circumscrie în cadrul aceluiași limite **naturalul**, în sens de unitate fizico-geografică, **istoricul**, ca trecut și prezent și **etnograficul**, ca tradiție și cultură țărănească specifică.

Prin poziție, grupul localităților ce formează zona Perșani¹⁰, din care unele îngemănate (Comana de Sus cu Comana de Jos, Veneția de Sus cu Veneția de Jos), ca rezultat al roirii, dovedită și de structura perimetrelor sătești¹¹ se situează la zona de interferență cu Tîrnavele și Țara Bîrsei.

Vechea arteră comercială ce străbătea Țara Oltului, facilita legături cu vestitele țîrguri din Brașov, Cohalm, Cincul Mare, Sighișoara¹², dar și cu zone mai îndepărtate ca Țara Moșilor, Pădurenii Hunedoarei, Oltenia, Argeșul, Prahova și chiar cu Moldova.

Portul popular¹³, alături de ocupațiile de bază — agricultura și păstoritul — ca și cele anexe : vărăritul, morăritul, jogăritul, piuăritul, cojocăritul și țucăritul, constituie coordonatele etnografice ale Țării Oltului.

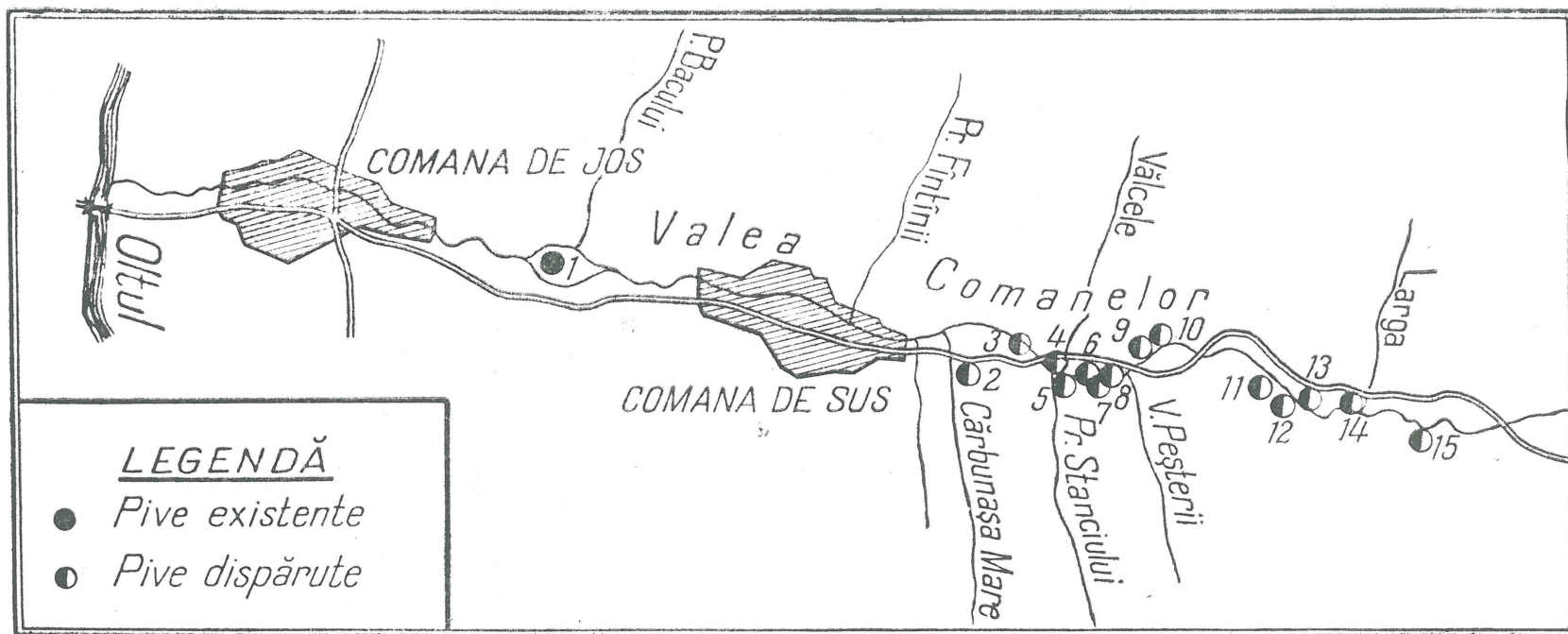

Fig. 1. Situația pivelor pe Valea Comanei. (1. Piuă Gheorghe Z. Comșa — între iazuri ; 2. Piuă Gheorghe Neamțu — sub Blidari ; 3. Piuă Gubernăteștilor ; 4. Piuă Filon Neamțu — în gura Vâlcelor ; 5. Piuă Gherasim Socea — în gura pârului Stanciului ; 6. Piuă Zahiu V. Frîncu — în groapa din Frunzari ; 7. Piuă Zahiu Socea — la intrarea în Fronzari ; 8. Piuă Zahiu N. Frîncu — la Poarta de cheatră ; 9. Piuă Silvestru Mija — sub Bulzi ; 10. Piuă Iacob Comșa — în Valea Peșterii ; 11. Piuă Ion Mohonea — sub Glăji ; 12. Piuă Ion Socea — sub Chiatra Ciungului ; 13. Piuă Nicolai D. Frîncu — sub Chiatra Ciungului ; 14. Piuă Gheorghe Mija — în Gura Lărgii ; 15. Piuă Ion I. Neamțu — la colțul Incălecății, sub Glăji.

Dintre meșteșuguri, cojocăritul (Veneția de Jos) și piuăritul (Comana de Sus) au jucat un rol economic deosebit pe aceste locuri.

Creșterea oilor pe bogate pășuni carpatine, în care numai Comana de Jos avea în sec. al XVII-lea 4.417 oi¹⁴, a favorizat apariția și dezvoltarea meșteșugului țesătoriei de lână și al piuăritului, în special pentru piesele de port și textilele de uz casnic.

Cu toate că documentele scrise pentru epoci mai îndepărtate lipsesc, putem afirma că meșteșugul piuăritului, în cadrul economiei naturale, se practica în sudul Transilvaniei, din veacuri îndepărtate, deoarece zeghea și pînza groasă rămîn pînă în sec. al XIX-lea **produsele specifice românești**, consfințite prin „dreptul străvechi“ de a confecționa și vinde aceste produse¹⁵.

Pivele înscrise în vechile conscripții¹⁶ erau boierești, dar mai ales țărănești, stăpînite prin asociație sau prin moștenirea mai multor urmași¹⁷.

Din documentele sec. al XVIII-lea, reiese că în districtul Făgărașului existau 66 de pive¹⁸, din care 9 erau în zona Perșani (Veneția de Sus 1, Comana de Sus 7, Comana de Jos 1). Acestea reprezintă un număr destul de mare raportat la un singur sat (Comana de Sus), dacă ne gîndim că în acea vreme doar Arpașul de Sus avea 11 pive.

Numărul acestor instalații țărănești crește mereu, ajungînd ca la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea să funcționeze pe Valea Comănei 15 pive¹⁹. Este perioada în care meșteșugul piuăritului se afla în plină dezvoltare, dar în același timp se făcea tot mai simțită concurența produselor industriale, ceea ce a determinat intrarea piuăritului într-o fază de dispariție rapidă. Astfel, în 1957 mai existau în România doar 317 pive, 14 dîrste, 11 vîltori și 11 darace²⁰. Din cele 15 instalații de pe Valea Comănei, a mai rămas azi (1968) o singură piuă cu patru ciocane.

Iată de ce am considerat mai mult decît necesar să prezentăm în acest studiu, ultimul document autentic din cadrul unor industrii arhaice, mărturie vie a culturii țărănești din această parte a Țării Oltului (fig. 1).

Valea Comănei a oferit condiții deosebit de prielnice dezvoltării piuăritului. De sub poala Munților Perșani, apele repezi cu valuri prielnice, ca și pădurea din imediata apropiere, a favorizat așezarea celor 15 instalații țărănești.

Așa cum am mai arătat, exista în sec. al XVIII-lea o piuă la Veneția de Sus, care datorită insuficienței debitului de apă și calității acesteia a dispărut. Un caz similar, de dată mult mai recentă, s-a petrecut la Hoghiz, unde instalația a fost abandonată, datorită randamentului nesatisfăcător.

Astfel, pivele din Valea Comănei, asemănător celor de la Berivoi, și-au căpătat un bun renume, ajungînd ca la începutul sec. al XX-lea să satisfacă nu numai așezările aparținătoare zonei Perșani, dar și pe cele din dreapta Oltului. Straietele, zeichea, saricile etc., au fost prelucrate și finisate în mari cantități pentru nu mai puțin de 31 de localități (fig. 2). La pivele din Valea Comănei, veneau români din împrejurimi, maghiari din jurul Racoșului ca și sași din Dacia, Homorod, Jibert sau uneori tocmai de lîngă Sighișoara.

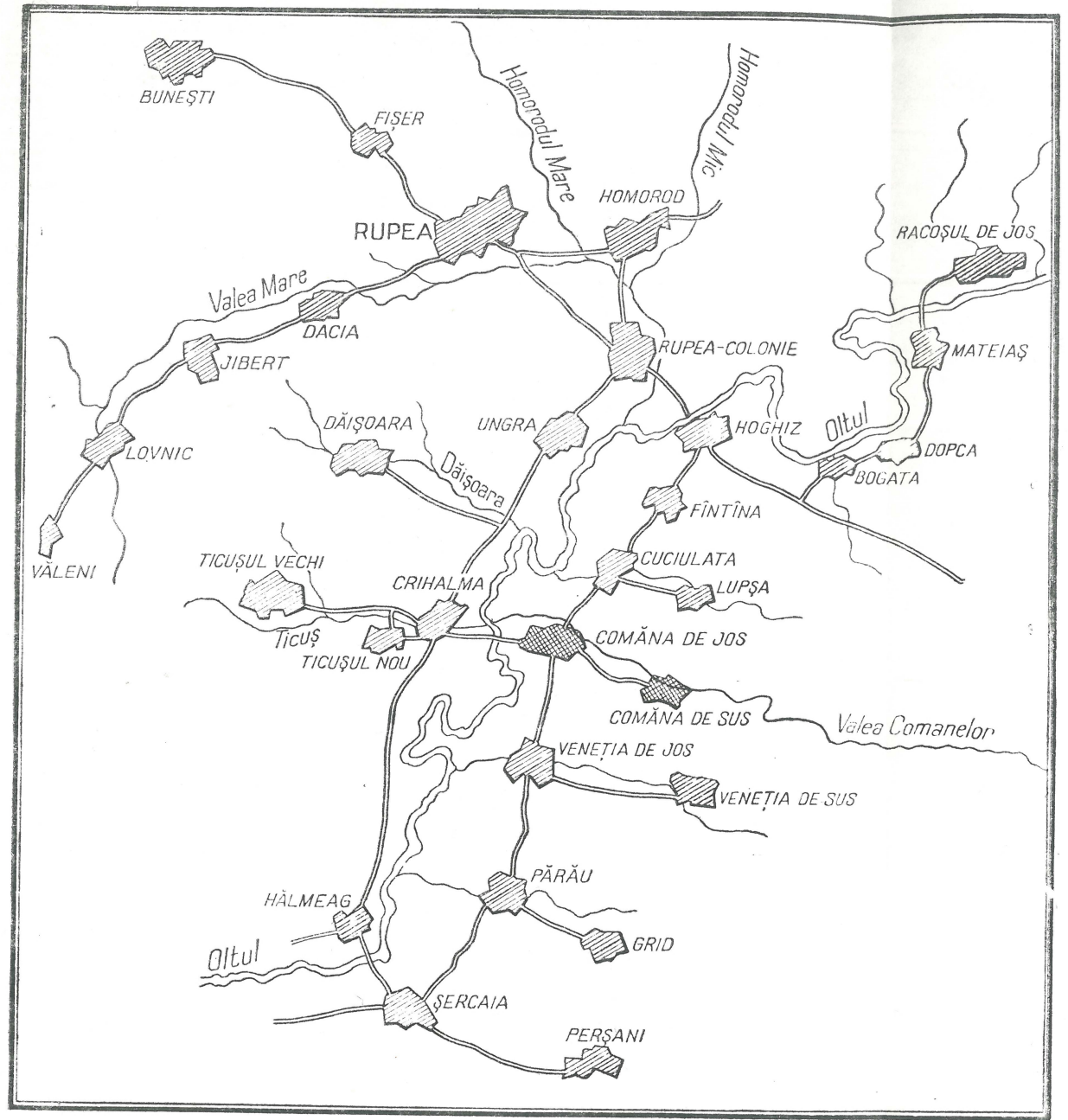

Fig. 2. Harta cu localitățile deservite de pivele de haine de pe Valea Comanei.

Pentru recunoașterea materialelor aduse la piuă, clienții aplicau pe acestea „hierul satului“ (inițiala denumirii satului), sau alte semne specifice gospodarului ca împletituri în „coada fetii“ din cîrpe sau lînă colorată, pe care le prindeau de unul din capetele țesăturii. Ca „hier al satului“, Comăna de Sus avea Cs, Comăna de Jos Ci, Fîntîna F, Hoghiz H, Dopca D, Rupea $\text{\textcircled{R}}$, Ungra V, Mateiaș M, Dăișoara Λ etc. Ulterior. cei din Ticușul Vechi aduc pentru prima dată însemnat și numărul casei. Oamenii se foloseau uneori la recunoașterea țesăturilor și de ornamentele ce înfloreau lepedeele, glugile, trăiștile, țolurile etc.

Interesant este faptul că piuarii din Valea Comănei, ca de altfel din întreaga Țară a Oltului²², își „tocmeau cite o gazdă“ prin sate, unde „pe omenie“ preluau sau restituiau marfa, pe care o transportau cu carele lor. Erau cunoscuți sub numele de „chiuării“ sau „dîrstari“, cum îi numeau ardelenii din dreapta Oltului.

Pentru înțelegerea meșteșugului din Valea Comănei, a produselor sale, a instalațiilor propriu-zise și a modului de funcționare al acestora, este necesară o analiză amănunțită a tuturor aspectelor. Aceasta se impune cu atît mai mult, cu cît ne aflăm în fața ultimului martor a ceea ce a constituit piuăritul în acest colț al Țării Oltului.

Meșteșugul constă din prelucrarea și finisarea țesăturilor de lînă, cu ajutorul apei și pivelor. Țesăturile scoase din război sînt rare, aspre și puțin rezistente. În urma prelucrării, devin mai moi, se îndeasă și se scămășează încît nu se mai cunoaște urzeala și băteala.

Așezarea pivelor pe Valea Comănei nu s-a făcut la întîmplare. Meșterii constructori au folosit cu mare pricepere proprietățile terenului, posibilitățile de captare și dirijare a apei și în special debitul, viteza și calitatea acesteia, care au un rol de condiționare.

Pivele se construiesc de obicei în afara satului, uneori la distanțe de 4—5 km de gospodăria de bază, la marginea rîului sau în apropierea acestuia. În cazul în care „se trage apă la piuă“, înainte de instalație se construiește „o leasă cu șarampăi“ care barează cursul rîului pe toată lățimea lui (fig. 3). Leasa sau barajul se orientează astfel, încît să formeze un unghi cît mai ascuțit față de direcția de scurgere a apei. Se evită orientarea frontală a barajului, care ar reduce simțitor viteza apei și care ar avea în același timp o slabă rezistență la viiturile mari. Cînd piuă nu funcționează, se deschide „jilipul șterp“ sau „șprenghiul“ pe unde apa se scurge din nou în albia ei.

Tipul de pive din Valea Comănei se încadrează în formele mai evaluate — pive cu ciocane — față de cele cu chisălogi și ele frecvente în alte părți ale Țării Oltului. Pivele cu ciocane au o mare mobilitate, obținută prin reducerea dimensiunii ciocanelor și aplicarea cozilor, fără ca greutatea acestora să se micșoreze (fig. 4).

Accionată pe principiul căderii și umplerii cu apă, „roata cu cupe“ pune în mișcare întreaga instalație. Apa din iaz este canalizată pe un „scoc“ ce poate fi din „fag scorburos“ cu diametrul de aproape 80 cm, sau din scînduri de brad.

Roata se confecționează din 8 „colaci“ avînd 16 „cupe“ și 16 „trepte” (fig. 5). Iar pentru a-i da o rezistență cît mai mare, colacii se fixează cu ajutorul unor „drugi de fier cu șirof”. Toate elementele constructive ale roții sînt confecționate din lemn de esență tare (mai ales stejar), pentru a avea o durată de funcționare cît mai îndelungată.

Angrenajul roată-fus, se realizează cu ajutorul „crucilor” fixate în fus prin numeroase pene. Fusul prevăzut cu 8 „aripi” este tot din stejar. El se sprijină cu cei doi „cepi” — fixați cu ajutorul unor „verigi de fier”

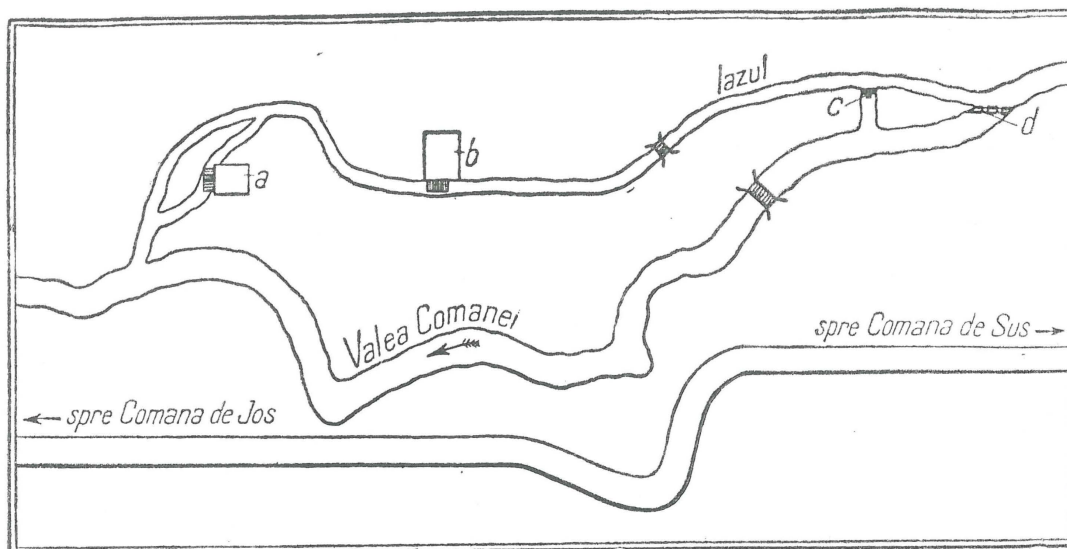

Fig. 3. Aezarea instalațiilor țărănești „dintre iazuri” — Comana de Sus. (a — piua de haine Gh. Comșa ; b — moara de apă Gh. Pușcaș ; c — „șprenghiul” sau „jilipul sterp” ; d — „leasa cu șarampăi”).

— pe o „periniță” de lemn, deoarece „nici o dată nu se așează fier pe fier”. Perinița confecționată din lemn de fag, se fixează în scobiturile de la „pat” și „căpătii”. Cepii și verigile fusului sînt singurele componente de fier ale instalației. Pentru ca cepii să nu se „încingă” sau să se tocească repede, înainte vreme curgea în permanență apă peste ei, aceasta fiind adusă cu ajutorul unui scoc. Întrucît apa conținea nisip în suspensie, mărirea frecarea și astfel s-a renunțat la acest sistem în favoarea unor uleiuri sau unsori.

Prin învîrtirea fusului, aripile ridică alternativ cele patru ciocane — două cîte două — care prin cădere liberă, bat țesăturile din troci. Trocile sînt scobite într-un trunchi gros de stejar numit „butucul trocilor”.

Ciocanele confecționate din lemn de fag sînt prevăzute cu 3—4 creste. Creasta superioară se numește „limbă” și are rolul de a împinge țesăturile în troacă, iar cea inferioară, numită „falcă”, le călca (fig. 6). Forma și dimensiunile ciocanelor ca și scobitura trocilor, se executau după anumite tipare, ori ce modificare aducea după sine neajunsuri în prelucrarea textilelor. Unul din capetele „cozilor” se fixa cu ajutorul unor pene în ciocan,

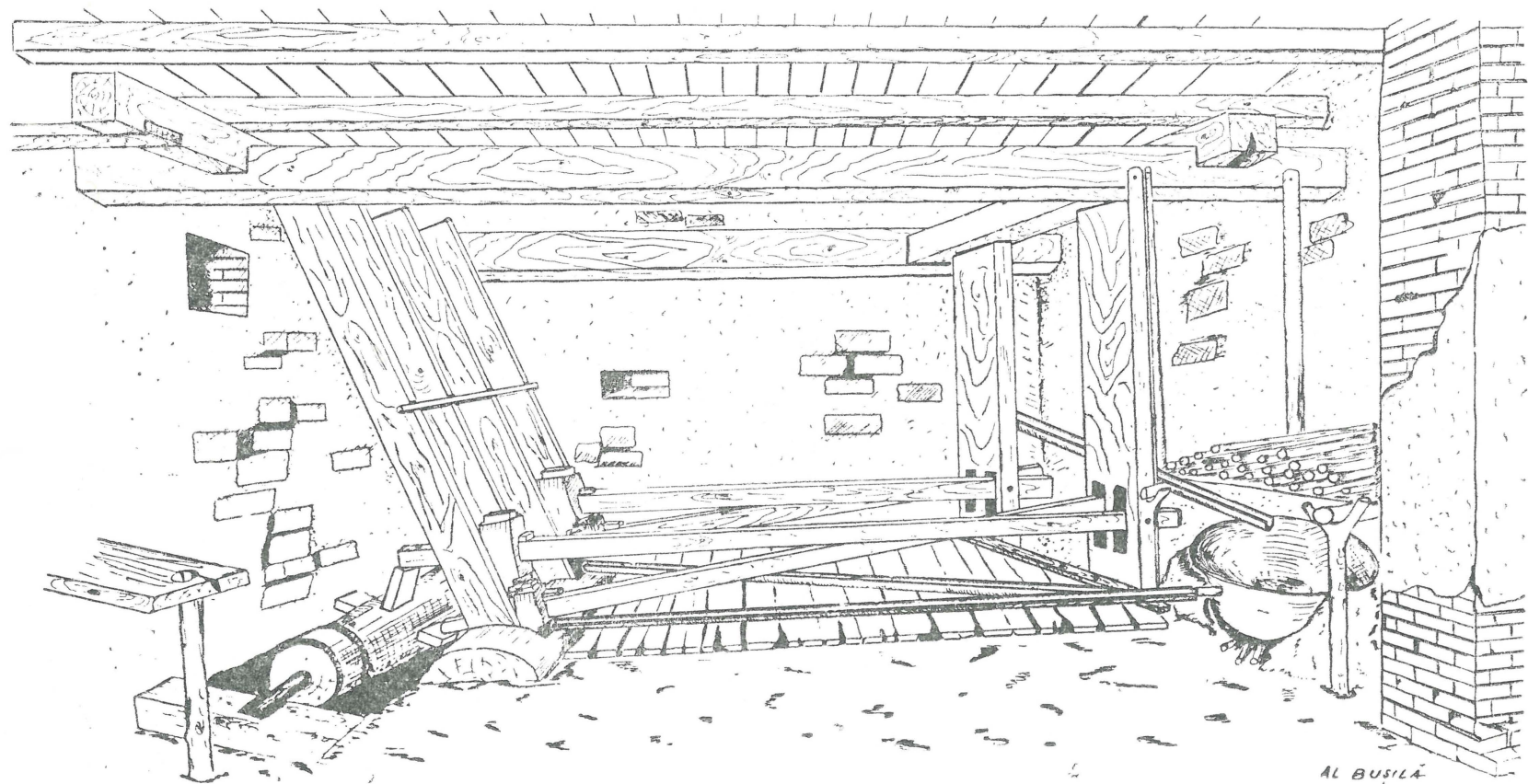

Fig. 4. Interiorul pivei lui Gheorghe Z. Comşa — Comana de Sus

prelungirea lui servind și ca „aripă a ciocanului“. Celălalt capăt se introducea într-un locaș special amenajat în cei doi stâlpi verticali. Fixarea se făcea cu ajutorul unui drug de fier, care îi permitea mișcarea numai în plan vertical. Stabilitatea ciocanelor era asigurată de cele patru „hărzauă“ — fixate cu un cap în butucul trocii, iar cu celălalt în grindă — între care glisau.

Pe toată Valea Comănei au funcționat numai pive cu patru ciocane, deoarece debitul de apă nu permitea mărirea numărului acestora.

Căldarea, scocurile și polița de întins haine completează seria accesoriilor necesare prelucrării țesăturilor.

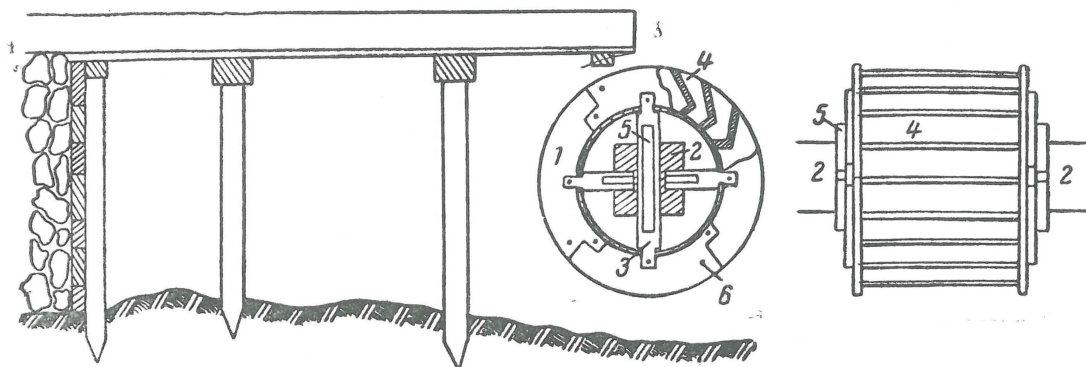

Fig. 5. „Socul“ și „roata cu cupe“ (1. colacii; 2. fusul; 3. crucea; 4. cupele; 5. penele; 6. șirofuri).

Din analiza planului pivei lui Gheorghe Z. Comșa se observă modul simplu, dar foarte ingenios, de așezare a întregii instalații, în care nu lipsește nimic procesului tehnologic de finisare a textilelor țărănești (fig. 7).

Datorită faptului că pivele de pe Valea Comănei deserveau un număr mare de localități, și mai ales că utilizau la prelucrare apă încălzită, întreaga instalație are o construcție protectoare formată dintr-o singură încăpere (fig. 8). De dimensiuni relativ mici, aceste construcții sînt realizate din birne de lemn sau zidărie, fiind acoperite cu „jipchi“ sau țigla.

La construcția unei pive, care dura cam o săptămînă, se alegea mai întii vatra, care se săpa în pămînt cam 1—1,5 m pînă cînd iazul ajunge să treacă peste înălțimea roții cu cupe. Pereții pivelor se realizau în diferite sisteme. Din birne cioplite pe patru fețe încheiate în „cheutori“ sau în „cocleți“ între care se așează zidăria. Porțiunea superioară a pereților se încheie printr-o ramă de legătură formată din patru „vanturi“, ce susține acoperișul.

Majoritatea pivelor au acoperișul în patru ape cu o înălțime de pînă la 2 m. Căpriorii ce formează osatura acestuia se sprijină pe țepușe și pe vanturi.

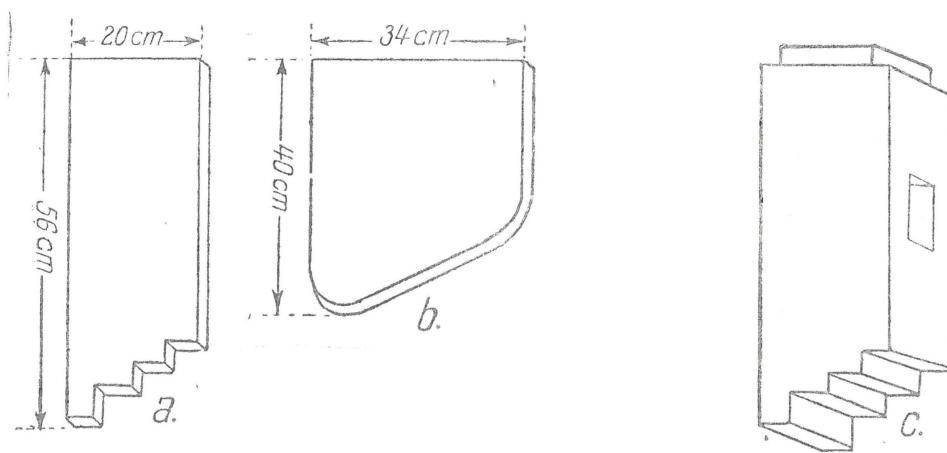
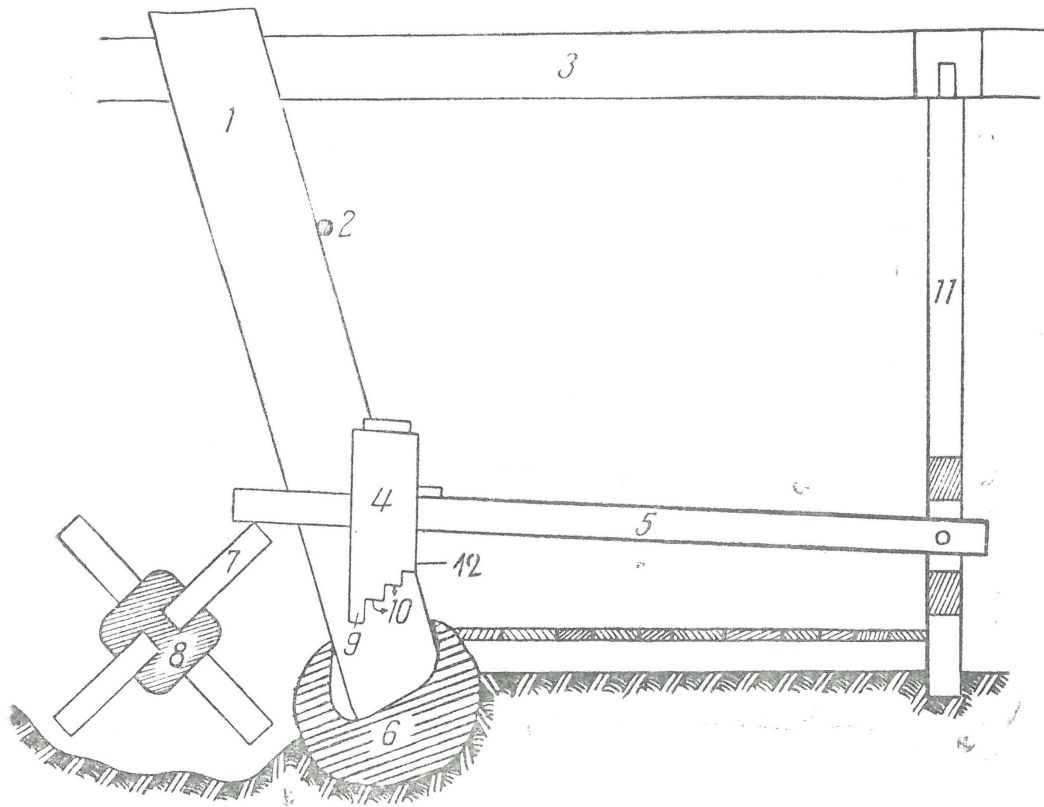

Fig. 6. Piuă lui Gheorghe Z. Comșa — secțiune (1. hărzauă; 2. bățul de tras; 3. grindă; 4. ciocanul; 5. coada ciocanului; 6. butucul trocii; 7. aripile fusului; 8. fusul; 9. falca ciocanului; 10. crestele ciocanului; 11. stîlp; 12. limba ciocanului; a și b tipare pentru ciocan și troacă; c ciocanul-perspectivă).

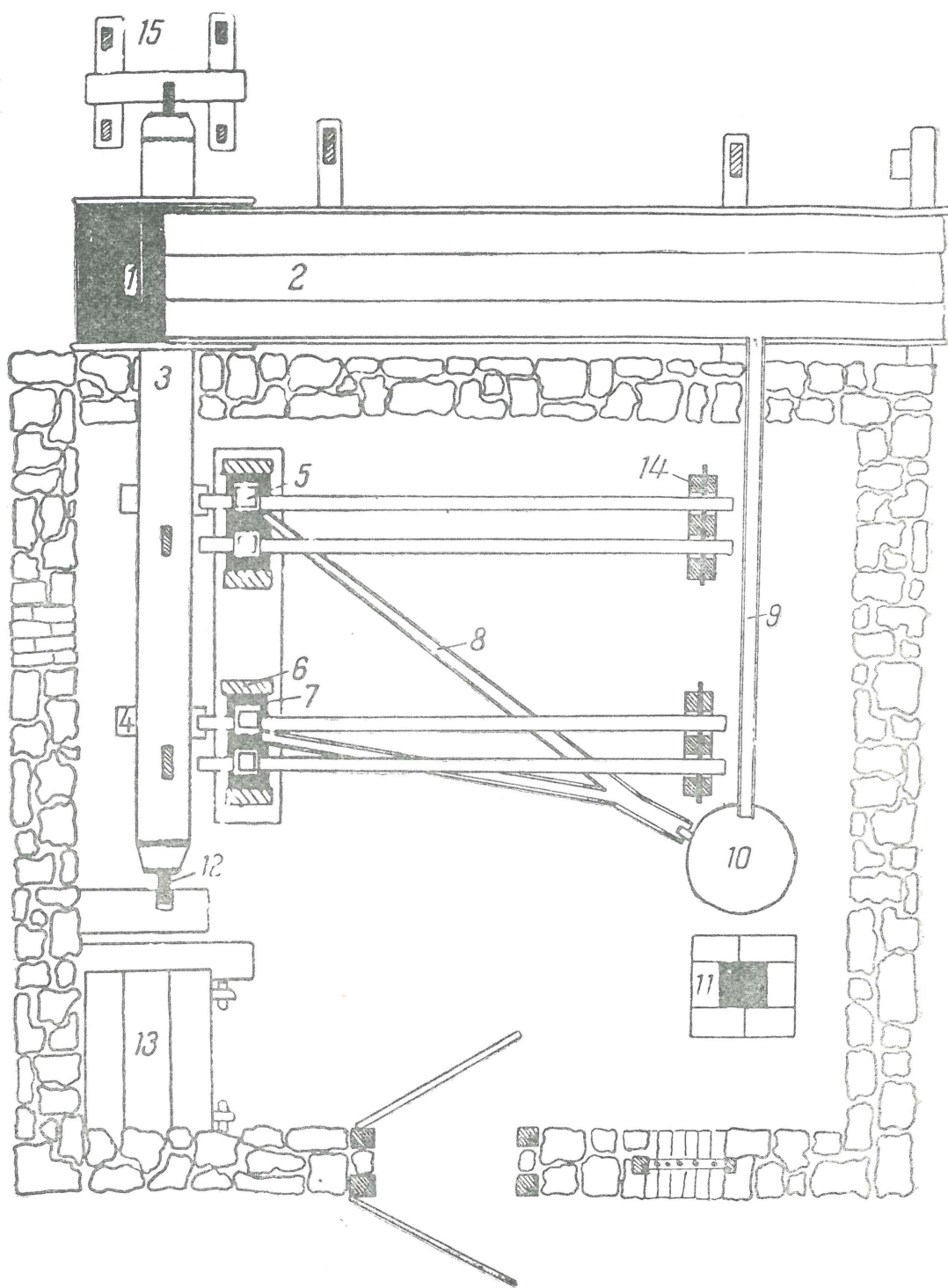

Fig. 7. Planul pivei Gheorghe Z. Comşa. (1. roată ; 2. scocul ; 3. fusul ; 4. aripi ; 5. ciocanele ; 6. hărăzauă ; 7. trocile ; 8. scoc bifurcat ; 9. scoc ; 10. căldarea ; 11. hurloi ; 12. cep ; 13. poliţa ; 14. stâlpi ; 15. pat).

Fig. 8. Vedere de ansamblu a pivei lui Gh. Comșa

Podul pivelor nu este închis pe toată suprafața sa. Deasupra trocilor rămâne o porțiune liberă care permite aburilor, în anotimpul rece, să se ridice în pod. Porțiunea acoperită cu lespezi de fag servește la adăpostirea uneltelor de construcție și întreținere (fig. 9), dar mai ales a lemnelor pregătite pentru confecționarea și înlocuirea pieselor rupte sau uzate.

Cam la un an se schimbă aripile fusului și cozile ciocanelor, iar roata cu cupe și troaca sînt înlocuite de obicei la 6—7 ani.

Singura încăpere a pivei, servește și ca loc de odihnă. Piuarii își așează pănuri sau țoale în fața focului, de unde supraveghează continuu hainele din troci. Uneori aceștia confecționau din iască de fag cu diametrul de 30—40 cm scăunele cu trei picioare, fiind mai moi decît cele de lemn.

Pe Valea Comănei, piuarii erau și constructori, executînd pive după modelul celor cunoscute în zonă. Așa au fost vestiții meșteri Ion Moise Neamțu, Niculai Mija, Ion Socea, Ion Mohonea și mulți alții, care au preluat de la generațiile mai vechi acest meșteșug aducîndu-l pînă în zilele noastre.

Produsele piuăritului

Centrele urbane din apropiere, Brașovul, Rupea și Făgărașul, au introdus în zona Perșanilor, din trei direcții diferite, textile noi care au înlocuit o parte din piesele de port țărănesc. Cu toate acestea tradiția a menținut elementele de bază ale vechiului port, fapt care explică în parte și păstrarea piuăritului în formele sale reduse pînă azi. Pănurile de lînă, lepedeele, zeichiile, „țoalele văcsite“, cioarecii, glugile, ca și țolurile pentru cai, erau aduse la piuă „așa cum ieșeau ele din spata muierilor“.

Procesul de prelucrare a textilelor depinde de calitatea și destinația acestora. Pănurile se bat în trei feluri : **în lung, în lat și încurcate**, adică mercu răsucite în troacă. La bătut, se folosește în general apă caldă, iar pentru textilele colorate apă rece. Piuă este deservită de doi oameni, care cunosc meșteșugul prelucrării țesăturilor.

Nevoia de lemne pentru materiale de construcție, pentru piese de schimb ca și pentru „căldarea de fiert apă“ a determinat apropierea acestor instalații de pădure. La căldarea de fiert apă, se foloseau lemne tăiate de 1,5 m „uscate și afumate“, deoarece ardeau mai bine.

Timpul necesar finisării pănurei depinde de calitatea ei. O pănură tare, adică una din lînă aspră, bătută mult în război, se prelucrează cam o zi și o noapte, iar o pănură bună doar o noapte. Cantitatea ce se poate prelucra o dată este cuprinsă între 60—80 coți. Atunci cînd pănurile sînt mai mici, „se înfrățesc“ două sau trei ca să aibă minimum 60 de coți.

Etapele pe care le parcurge o țesătură pînă la finisarea ei sînt următoarele :

Pentru început, pănurile se fac „pale“ sau „cute“ (bucle largi) suprapuse și se introduc în troci. Cu ajutorul unui „scoc“, apa se aduce la căldare, unde încălzindu-se este distribuită printr-un scoc bifurcat, la cele

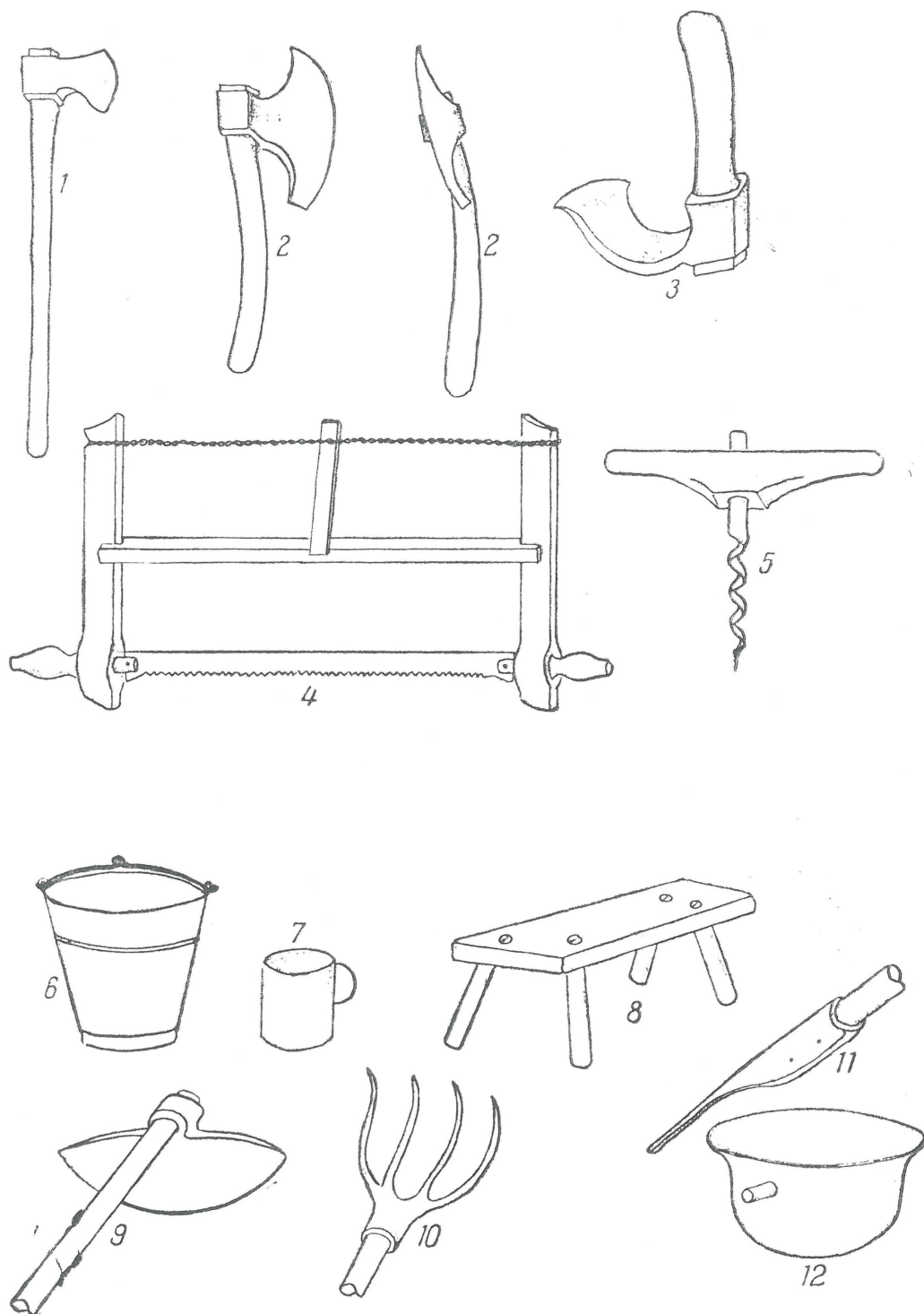

Fig. 9. Uneltele de întreținere și lucru la piuă. (1. secure; 2. bardă; 3. teslă; 4. fierăstrău; 5. sfredel; 6. găleată; 7. cană; 8. scaun; 9. sapă; 10. furcoi; 11. rezuș de spart ghița; 12. căldare pentru fiert apa).

două troci. Țesăturile astfel umezite sînt bătute de către ciocane, aproximativ două ore. Pentru ca palele să nu se lipească între ele, pănura se scoate și se așează pe cele două ciocane aduse la același nivel, prin ridicarea ciocanului din troacă cu ajutorul unui „pripon“. Apoi, se apucă un capăt al pănurii cu mîinile și se trage peste „bățul de tras“, fixat între cele două „hărzauă“, așezîndu-se din nou în pale pe genunchi, pentru a fi iarăși bătută (fig. 10). Această operație se repetă de mai multe ori. Astfel, o pănură cu firul bine răsucit se bate de 8—10 ori, iar una cu

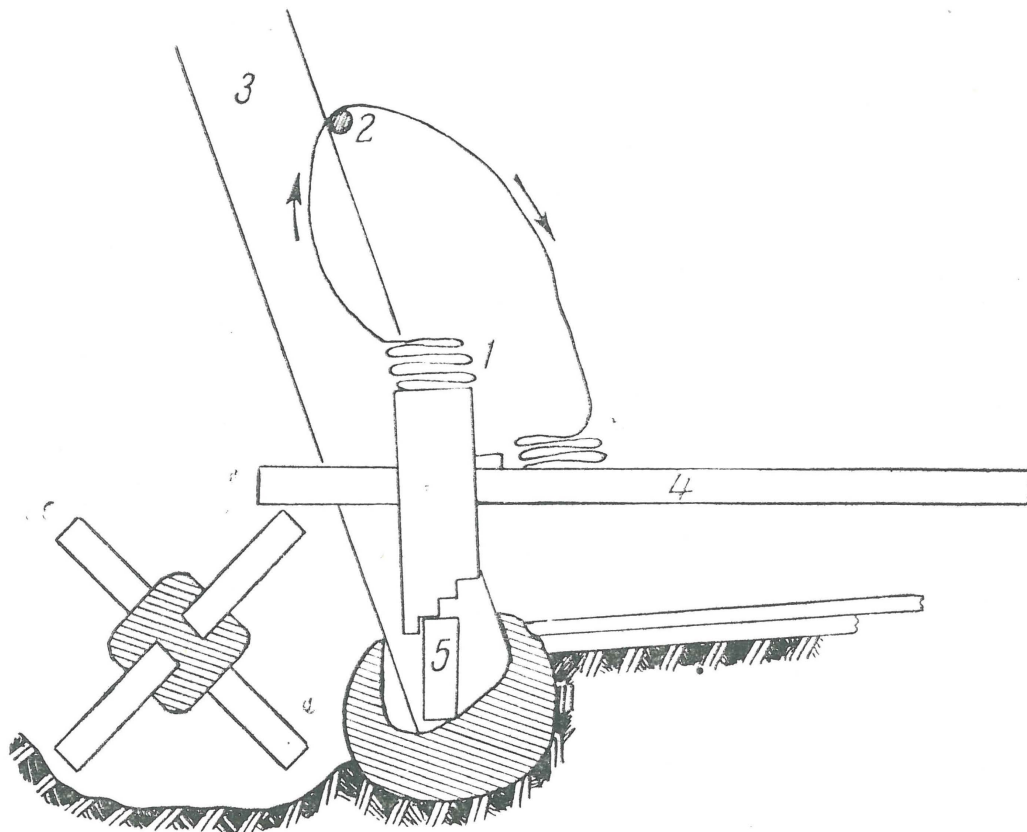

Fig. 10. Trasul pănurii la piuă. (1. pănura ; 2. bățul de tras ; 3. hărzauă ; 4. coada ciocanului ; 5. pripon).

firul mai slab de 5—6 ori. Spre sfîrșitul operației de finisare, pănura se face sul și se bate din jumătate în jumătate de oră de aproximativ 5 ori, pentru a se întinde.

După terminarea bătutului, mai multe suluri de pănuri sînt introduse din nou în troci, pentru a fi netezite. Cu ajutorul „poliței de întins“ numită adesea și „laiță“ și a „bățului de proptit“ sau „șindeiche“ (fig. 11), pănurile se întind. Făcute sul pentru ultima oară, țesăturile sînt așezate „în cap pe prici“ la uscat (fig. 12).

Piuăritul din Valea Comănei, are un caracter sezonier și se practică în special toamna și primăvara. Perioadele de vîrf sînt în lunile octombrie, noiembrie, dar mai ales decembrie pînă în preajma sărbătorilor de Crăciun. În lunile de iarnă, întrucît apa din iaz îngheață, nu se lucrează. Activitatea la piuă se reia în martie și durează pînă la sfîrșitul lui iulie, cînd începe cositul finului.

Costul bătutului se fixa în funcție de cantitatea produselor finisate, fără vreo deosebire între zeiche, pănură, țoluri. Doar țesăturile de mițe curate erau mai scumpe, căci se „înfrăteau“ foarte greu.

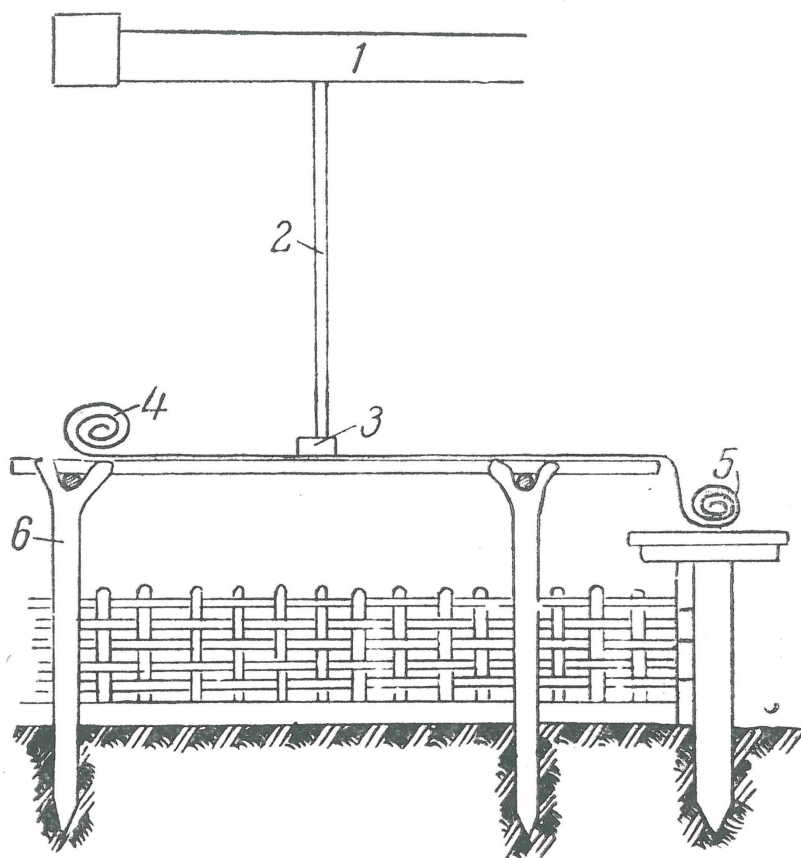

Fig. 11. Scaunul de tras haine — secțiune. (1. grindă ; 2. Bățul de proptit ; 3. scîndură ; 4. valul de pănură ne întinsă ; 5. sulul de pănură întinsă ; 6. parii de susținere ai poliței)

Înainte de primul război mondial se percepea 4 crețari pentru un stînjen. Cînd piuarii meregeau cu carul la casa omului, luau 5 crețari. După cel de-al doilea război mondial cereau la un „dărăb de pănură“ sau la „un știuc“ de 10 coți, cite o „cofă de bucate“ și bani. În ultima vreme se plătește cam 4—5 lei pe metru. De remarcant că și rudele apropiate plătesc bătutul pănurei.

În ceea ce privește regimul de proprietate, „pivele erau construite pe pământul nostru — spune Dionisie Socca n. 1883 — moștenite de la părinți, de la moșii și strămoșii noștri. Piua noastră, a Soceștilor — spune același informator — a fost construită de strămoșul meu Ion Socea. Acesta a lăsat moștenire lui Ion și Zahiu, cei doi fii ai săi, câte două ciocane. Ion, moșul meu, a lăsat moștenire câte un ciocan la cei doi copii ai săi Ion, tatăl meu, și Gheorghe, unchiul meu. Eu am moștenit de la tata un ciocan,

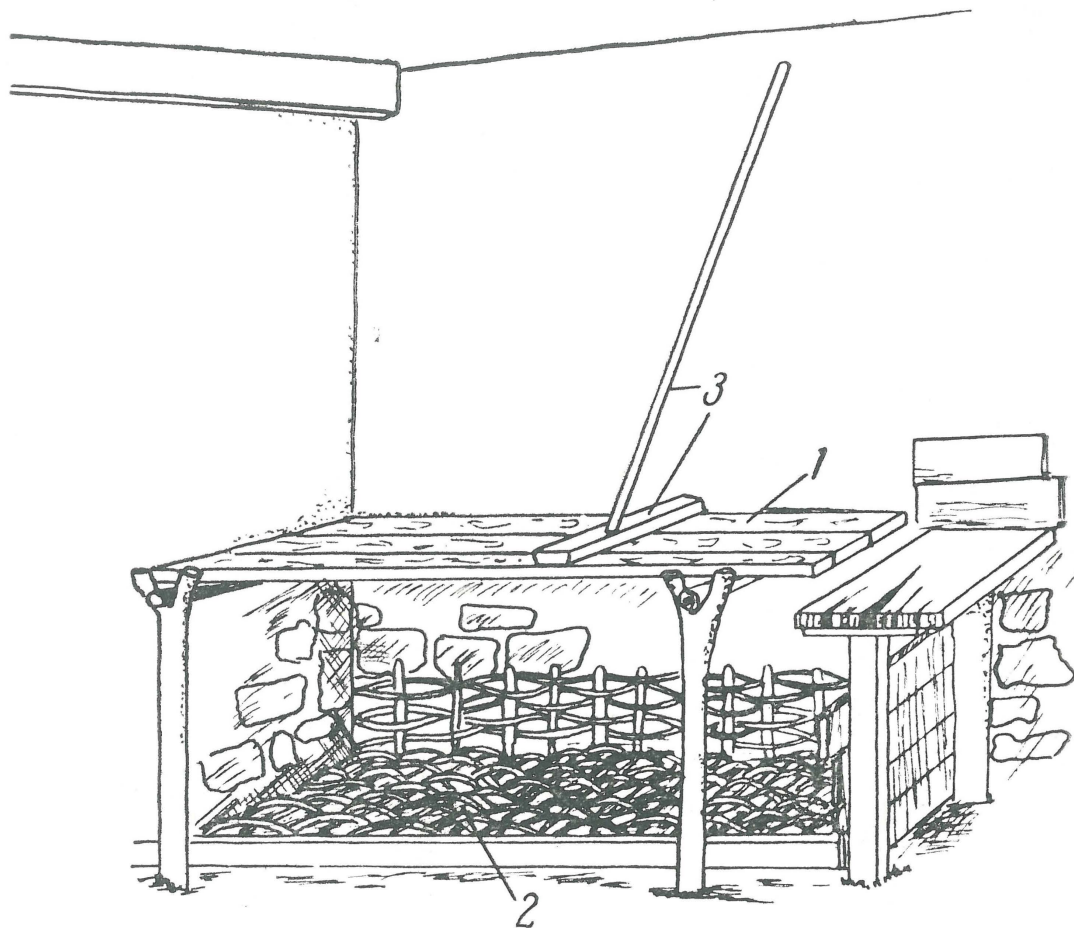

Fig. 12. Scaunul de întins haine. (1. poliță ; 2. priciul ; 3. bățul și scîndura de întins)

două ciocane de la Zahiu, frate cu moșu, care n-a avut copii, iar pentru cel de-al patrulea ciocan, al verilor mei, întorceam venit acestora, stabilit prin bună înțelegere“.

Același regim de proprietate l-a avut și piua Comșeștilor, ultimul moștenitor fiind Gheorghe Comșa.

Din analiza tuturor aspectelor privind piuăritul din Valea Comanei, începînd cu instalațiile propriu-zise, cu tehnicile de prelucrare a texti-

lelor și cu regimul de proprietate, am reliefat în linii generale importanța și valoarea acestui meșteșug. Vechi documente privitoare la istoria meșteșugurilor românești, aceste instalații ocupă un loc de seamă în cadrul istoriei poporului nostru, a civilizației sale din trecut, reliefând totodată caracterul creator al unor meșteri anonimi.

Apărut în cadrul economiei sătești, ca o veche îndeletnicire, piuăritul se conturează treptat ca un meșteșug de sine stătător, cu meșteri specializați, ce deservea zone întinse, ajungând uneori chiar la stadiul de sate specializate.

Întregul ev mediu și începutul capitalismului, au oferit condiții deosebit de prielnice dezvoltării piuăritului. Cauze obiective au determinat însă dispariția acestui meșteșug, poate unul dintre cele mai vechi și o dată cu el pieirea acestor ingenioase instalații țărănești. Dacă din concurența cu vechea producție meșteșugărească urbană, organizată în bresle, a scăpat, astăzi industria modernă, încă de la apariția războiului mecanic de țesut, s-a arătat a fi o concurentă de neînfrânt. Ca rezultat, a fost dispariția textilelor țărănești în favoarea produselor industriale și o dată cu acestea a portului tradițional.

KIVONAT

Bevezetéként a szerzők a népi technikai felszerelések tanulmányozását sürgetik, statisztikai adatokkal alátámasztva azok eltűnésének gyors folyamatát.

A ványolás történetét, térbeli elterjedtségét vázolják, majd rátérnek az Olt völgyében (Valea Comănelor) működő ványolókhöz kapcsolódó néprajzi problémák részletes tárgyalására.

NOTE

1. Din publicațiile mai vechi cităm doar pe cele mai importante. I. MORARIU, **Piuăritul în Valea Someșului**, în „Bulet. Soc. de geografie”, vol. LV, Buc., 1936; I. MORARIU, **Piuăle și piuăritul în Valea Zăgrii**, Bistrița, 1933; LUCIA APOLZAN, **Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni**, Buc., 1944; TUDOR PAMFILE, **Industria casnică la români**, București, 1910; V. CĂRĂBIȘ, **Mori și pive de pe Valea Galeșului (Gorj) în sec. XVII—XIX**, în Studii, 1962, nr. 4; H. A. RĂDULESCU, **Vechea industrie vrinceană — chiua și dirsta**, în „Milcovia”, V—VII, 1936; ISTRATE CORNELIU, **Despre dirstele din Moldova în sec. al XVIII-lea și pînă în prima jumătate a sec. XIX**, în Studii și cercetări științifice — istorie — an. III, 1962, Fascicola I.

Mențiuni apar și în materialele consemnate de „Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc”, vol. I (1800—1891). Buc. 1968, p. 92—101 sau în publicațiile „Institutului de științe sociale al României” (1919—1944), Buc. 1944. Pentru publicațiile mai noi a se vedea în „Cibinium”, Studii și materiale privind Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibului, Muzeul Brukenthal, Sibiu, 1966, p. 145—146.

2. VALERIU BUTURĂ, **Contribuții la studiul instalațiilor tehnice țărănești din Munții Apuseni**, în Revista de etnografie și folclor, nr. 6, Buc., 1964, p. 597—598.

3. CORNEL IRIMIE, **Beiträge zur Typologie der bäuerlichen Industrieanlagen Rumäniens**, în *Études d'ethnographie et de folklore. Au VII-e Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques*, Moscova 1964, p. 28.
4. ȘTEFAN PASCU, **Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea**, Edit. Acad. R.S. România, Buc., 1954, p. 21—27.
5. TIBERIU MORARIU, ION PIȘOTĂ, IULIU BUTA, **Hidrologie generală**, Edit. didactică și pedagogică, Buc. 1962, p. 72.
6. CORNEL IRIMIE, **Beiträge zur Typologie . . .** p. 32—33.
7. FLOREA B. FLORESCU, **Interpretarea elementelor etnografice de pe monumentul de la Adam Klissi (Tropaeum Trajani)**, în „*Studii și cercetări de istoria artei*”, Acad. R.S.R. nr. 3—4, p. 29—31, Buc., 1955; cf. CORNEL IRIMIE, **Pivele și viltorile din marginea Sibiului și de pe Valea Sebeșului**. „*Studii și comunicări*” nr. 2, Muzeul Brukenthal, Sibiu, 1956, p. 8; V. CĂRĂBUȘ, **Mori și pive de pe Valea Jaleșului (Gorj) în sec. al XVII—XIX-lea**, în „*Studii*”, (XV), 1962, p. 937.
8. ȘTEFAN PASCU, op. cit., p. 21.
9. GRIGORE IONESCU, **Arhitectura populară românească**, Editura Tehnică, Buc., 1957, p. 94.
10. CORNEL IRIMIE, **Portul popular din zona Perșanilor — Țara Oltului**. Caiete de artă populară, Edit. de stat pt. lit. și artă, Buc., 1958, p. 7.
11. HENRI H. STAHL, **Contribuții la studiul satelor devălmașe românești**, vol. I, Edit. Acad. R.P.R., Buc., 1958, p. 193.
12. ȘTEFAN METEȘ, **Situația economică a românilor din Țara Făgărașului**, Cluj, 1935, p. XCVII.
13. CORNEL IRIMIE, **Portul popular . . .** p. 5—12.
14. ȘTEFAN METEȘ, op. cit., p. LXXXIII.
15. **Industria textilă din Brașov și Țara Birsei**, catalog de documente, vol. I (1413—1820), Buc., 1960, p. 5.
16. ȘTEFAN MATEȘ, op. cit., și DUMITRU PRODAN, **Iobăgia în Transilvania în sec XVI**, vol. I—II, Edit. Acad. R.S.R., Buc., 1968.
17. DUMITRU PRODAN, **Boierii și vecinii în Țara Făgărașului în sec. XVI—XVII**, în „*Anuarul Inst. de istorie din Cluj*”, Tom. VI, 1963, p. 252.
18. AL. BĂRBAT, **Dezvoltarea și structura economică a Țării Oltului**, Cluj, 1935, p. 48.
19. Inf. Gheorghe Zosim Comșa, n. 1910, Comana de Sus.
20. CORNEL IRIMIE, **Beiträge zur Typologie . . .** p. 33.
21. Inf. Dionisie Ion Socea, n. 1883, Comana de Sus.
22. AL. BĂRBAT, op. cit., p. 165.